

Pavel
Stojar

Procházky Zlínem

nastole

Procházky Zlínem

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihynastole.cz
www.albatrosmedia.cz

Pavel Stojar
Procházky Zlínem – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Procházky Zlínem

Procházky Zlínem

Pavel Stojar

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. Vtom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Obsah

Po stopách Tomáše Bati	12
Za panem baronem a zlínskými měšťany	46
Na návštěvě u Baťových pracovníků	84
Na krásné modré Dřevnici	112
Vzhůru za legendami	134
Od vily k vile přes největší sídliště	168
Výprava za pasekáři	188
Za odkazem hrabat Seilernů	200
Na skok k malenovickému hradu	210

Zlín, město jako žádné jiné

Na první pohled to není patrné, ale Zlín je město s hlubokými historickými kořeny. První zmínka o něm pochází z roku 1322. Avšak památek na uplynulá staletí tady mnoho nenajdete. Skoro vše převálcovala bouřlivá výstavba století dvacátého. Proto tento průvodce vypráví o řadě míst, která už nikdo nemůže vidět, jež se proměnila k nepoznání. I zdánlivě nenápadná tuctová zákoutí však mohou ukrývat nečekaná tajemství a pozoruhodné příběhy.

Mnohá města se ve snaze přilákat turisty prezentují jako jedinečná. U Zlína to ale platí dvojnásob. Už když sem přijíždíte, nemůžete si toho nevšimnout.

Oficiální barvy převzal Zlín z erbu Šternberků. Žlutá šternberská hvězda na modrém poli je součástí městského znaku i novodobé modro-žluté vlajky města. Dobře to samozřejmě vědí fanoušci místních sportovních klubů, na hokejových a fotbalových utkáních se to modrou a žlutou jen hemží.

Skutečné barvy Zlína jsou ovšem jiné. Vidíte je všude kolem sebe. Červená barva cihel, bílý beton a všudypřítomná zeleň. Tyto tři barvy dělají Zlín nezaměnitelným.

Pozoruhodné je, že zásluhu na tom nese jeden jediný člověk. Ne že by to všechno udělal sám. Dokázal k tomu motivovat své spolupracovníky, ty nejschopnější ve svých oborech, které sem přivedl z různých koutů země, aby se podíleli na společném díle. Přišel s velkými vizemi a společně se jim je podařilo zrealizovat. Tak vznikl fenomén batovského Zlína, takto se zrodilo ideální firemní průmyslové město v zeleni. „Zlín jest zářivý fenomén,“ prohlásil údajně při pobytu ve městě v roce 1935 slavný francouzský funkcionalistický architekt Le Corbusier.

Zatímco stopy zlínských Šternberků zavály dějiny a zůstaly po nich jen barvy, odkaz Tomáše Bati a jeho následovníků je ve městě stále živý.

Nezměnila to ani snaha komunistů, kteří dělali vše pro to, aby se na budovatele moderního Zlína zapomnělo. Od roku 1949 muselo Baťovo město čtyřicet let nést jméno komunistického vůdce Klementa Gottwalda. Pro Zlíňany to byla potupa. Ostatně starší generace nikdy nepřestaly svému bydlišti říkat Zlín.

V úvodu se obvykle děkuje těm, bez kterých by knížka nevznikla. A jak je z předchozích řádek patrné, sluší se poděkovat především Tomáši Baťovi. Bez něj by skoro nebylo co psát, ale hlavně neměl by to kdo psát. I já patřím k většině obyvatel tohoto východomoravského města, jejichž předky sem přivábily nevídané pracovní příležitosti nabízené za první republiky Baťovými závody.

Velkou inspirací k toulkám městem mi byly i fotografie Josefa Řezníčka, který už řadu let pod uměleckým jménem Jsf Abb zachycuje Zlín často z velmi netradičních úhlů. Mnoho jeho magických snímků najdete také v této knížce.

Za vstřícnost, důkladné konzultace a cenné rady děkuji především Davidu Valůškovi, řediteli Státního okresního archivu ve Zlíně. Mnoho přínosných informací a zajímavostí jsem se dozvěděl také od jeho předchůdce, historika Zdeňka Pokludy. A pak je tady projekt Zlínský architektonický manuál, za nímž stojí Lucie Šmardová. Na jejich webu najdete ohromné množství podrobných informací, z nichž jsem rovněž čerpal a které se mohou hodit i vám, pokud se o Zlínu chcete dozvědět ještě víc.

Ovšem pozor, doba je dynamická a tvář města se proměňuje. Objevují se nové projekty, jiné věci zase mizí. Ale takový už je život. Tak dost řečí a vzhůru do ulic.

Pavel Stojar

01

Po stopách Tomáše Bati

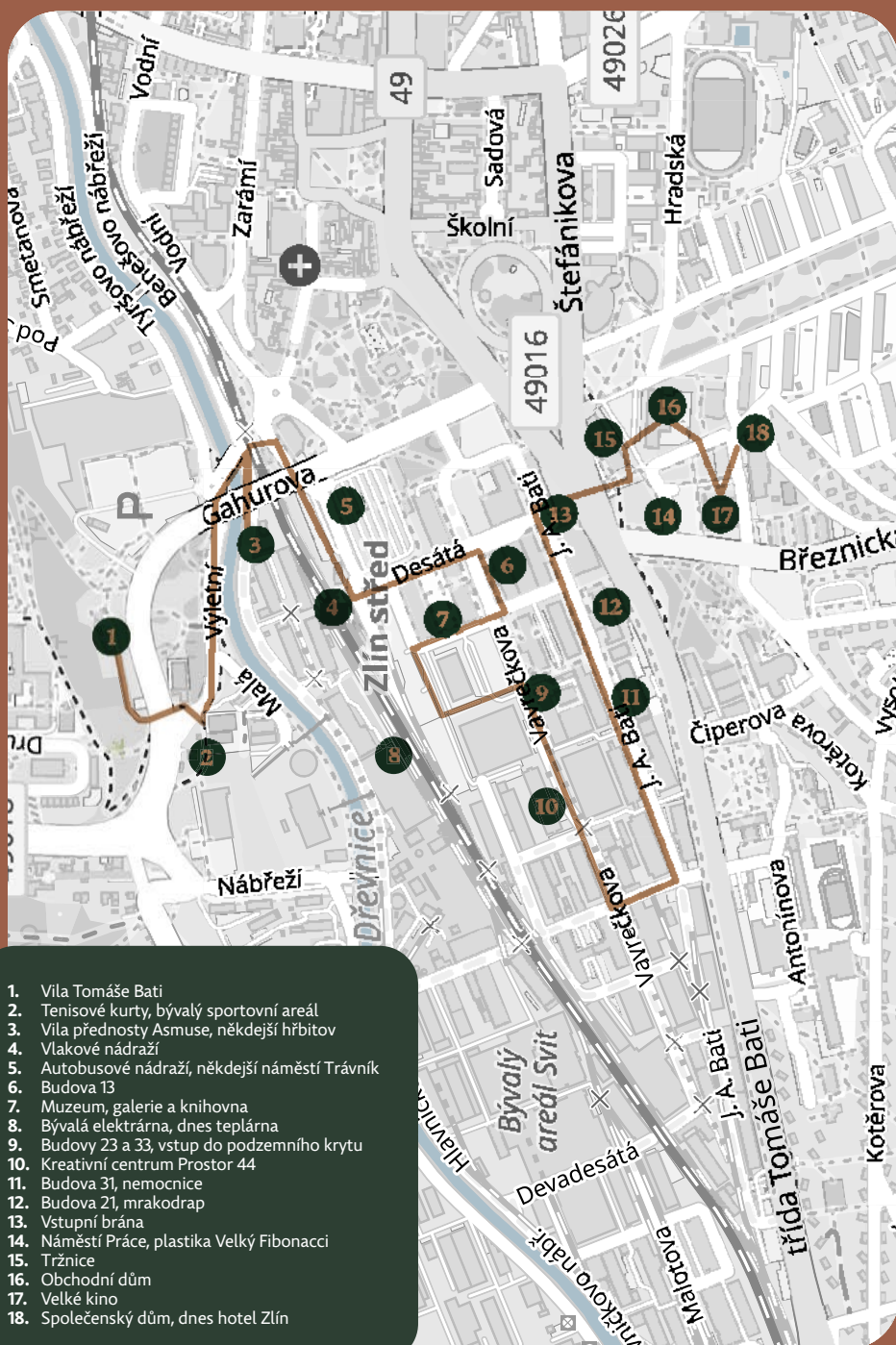
Procházka od vily, kde žil Tomáš Bata s rodinou, přes jeho továrnu, kde pracovaly desítky tisíc lidí, až k novému centru Zlína, které založil.

Kde žil Tomáš Bata? Kudy chodil do práce? Jak vypadala jeho továrna kdysi a jak vypadá dnes? Kde se zaměstnanci firmy bavili a kde nakupovali? Tato procházka nás zavede od vily legendárního podnikatele přes zaniklé městečko Trávník, průmyslové závody, které založil, až na náměstí Práce, kdysi tepající srdce nového moderního Zlína.

Délka procházky: 2,8 km

Začátek: vila Tomáše Bati

Konec: náměstí Práce

1. Vila Tomáše Bati
2. Tenisové kurty, bývalý sportovní areál
3. Vila přednosty Asmuse, někdejší hřbitov
4. Vlakové nádraží
5. Autobusové nádraží, někdejší náměstí Trávník
6. Budova 13
7. Muzeum, galerie a knihovna
8. Bývalá elektrárna, dnes teplárna
9. Budovy 23 a 33, vstup do podzemního krytu
10. Kreativní centrum Prostor 44
11. Budova 31, nemocnice
12. Budova 21, mrakodrap
13. Vstupní brána
14. Náměstí Práce, plastika Velký Fibonacci
15. Tržnice
16. Obchodní dům
17. Velké kino
18. Společenský dům, dnes hotel Zlín

Málokteré město je tak spojené s jedním člověkem jako Zlín s Tomášem Baťou. Možná vám připadá zvláštní, proč se tady tolik věcí jmenuje po něm. Hlavní třída, nemocnice, univerzita... Vydáte-li se ale do ulic tohoto cihlového města a poodkryjete něco z jeho historie, bude vám to brzy jasné.

Tomáš Baťa, zakladatel průmyslového impéria

Tomáš Baťa byl bez debat nejvýznamnější osobností Zlína. Bez něj by toto město nevypadalo tak, jak jej známe dnes. Když v roce 1894 se svými sourozenci Annou a Antonínem založil obuvnickou firmu, měl Zlín necelé tři tisíce obyvatel. Když v roce 1932 tragicky zahynul při leteckém neštěstí, žilo tu téměř desetkrát víc lidí. Tomáš Baťa se narodil v roce 1876 do rodiny, která se už od 17. století po generace živila ševcovským řemeslem. Díky své odvaze, houževnatosti a pracovitosti vybudoval z malé obuvnické dílny jednu z nejúspěšnějších firem na světě. A vybudoval také moderní Zlín, kde byl od roku 1923 starostou. Zahynul 12. července 1932, kdy se letadlo mířící do Švýcarska s ním a pilotem Jindřichem Broučkem zřítilo krátce po startu v Otrokovicích.

Jak se žilo doma u Batů

Tomáš Baťa byl posedlý prací, ve své továrně dokonce bydlel. Jeho sestry Anna a nevlastní Josefa začaly mít starost o jeho rodinný život. Údajně to byly především ony, kdo jej přiměly ke stavbě domu, který se měl stát budoucím rodinným hnízdem.

I když ani tam se nedokázal s prací rozloučit. Vybral si pozemek nedaleko továrny, v části Čepkov hned na druhém břehu řeky Dřevnice. Z každé místnosti domu chtěl mít výhled na továrnu. Traduje se, že jeho žena si vymohla, aby alespoň okno v ložnici bylo zazděno. Zde se měl věnovat jiným věcem, a ne zírat na fabriku. Nepravidelné uspořádání čelní fasády by tomu nasvědčovalo. I tak byla hned u hlavního vstupu malá pracovna a pracovní věci se řešily i při různých společenských setkáních ve vile.

Tomáš Baťa si nechal návrh vily vypracovat v roce 1909 u vizovického stavitele Františka Nováka. V průběhu stavby však oslovil Jana Kotěru, který je považován za zakladatele moderní české architektury, aby Novákův projekt přepracoval. Vzhled přilehlého parku navrhl renomovaný zahradní architekt František Thomayer, bratr známějšího lékaře Josefa Thomayera.

Tomáš Baťa s manželkou Marií.

Vila byla dokončena v roce 1912 a v té době již Tomáš Baťa chystal svatbu se svou snoubenkou Marií Menčíkovou. Marie se narodila v roce 1892. Pocházela ze vzdělané a vlastenecky založené české rodiny usazené ve Vídni, její otec měl významné postavení v císařské dvorní knihovně. S Tomášem Baťou se seznámila na krajanském plese ve Vídni v roce 1911, svatbu měli v dubnu 1912. V září 1914 se jim narodil jediný syn Tomík.

Soužití s Tomášem Baťou bylo vzhledem k jeho pracovnímu i životnímu tempu zcela jistě velmi náročné, ale Marie byla silná osobnost a zvládala to. Manželská a rodinná idyla vydržela u Baťů ve vile na Čepkově dvacet let. A převalo ji až tragické letecké neštěstí v červenci 1932, při němž otec rodiny a zakladatel firmy zahynul.

Marie Baťová, opora pro manžela i firmu

Říkalo se jí Marie Tomášová Baťová, podle křestního jména jejího muže. Nebyla totiž jedinou Marií v rodinném klanu Baťů, stejně se jmenovala i manželka Jana Antonína Bati. Tomášova žena Marie Baťová vytvářela rodinné zázemí, ale byla také významnou osobou ve společenské reprezentaci firmy. Důležitou roli měla za německé okupace, kdy svou přítomností ve Zlíně zajišťovala, aby podnik zůstal v českých rukou, protože Jan Antonín Baťa v roce 1939 zemi opustil. V roce 1946, když město i firmu ovládli komunisté, odešla do zahraničí. Zemřela v únoru 1954 v New Yorku. Až po roce 1990 byly její ostatky převezeny do Zlína a uloženy po boku jejího manžela na Lesním hřbitově.

Marie Baťová v obývací hale rodinné vily na Čepkově.

Se synem Tomíkem žila Marie ve vile až do roku 1939, kdy společně odešli do Kanady. Ona se ale nakonec vrátila, zatímco Tomáš junior zůstal za oceánem. Vila na Čepkově byla důležitým místem firemního a společenského dění až do konce druhé světové války.

Po nástupu komunistů se využití vily změnilo. Byla přestavěna na Okresní dům pionýrů a mládeže a celou komunistickou éru sloužila volnočasovým kroužkům. V devadesátých letech byla navracena rodině a Tomáš Baťa junior ji pak nechal přestavět v původním duchu.

V osmdesátých letech došlo ještě k jedné výrazné úpravě, která prostor nenávrtně přeměnila. Kdysi rozlehlou a malebnou zahradu táhnoucí se až k nábřeží přetнула na půl rušná čtyřproudá silnice spojující centrum města se sídlištěm Jižní Svahy, které se rozkládá na kopci nad někdejší Baťovou rezidencí.

Pohled na jižní fasádu vily Tomáše Bati.

Víte, že...

... vila Tomáše Bati byla během komunistické éry přestavěna na pionýrský dům? Nacházely se tady dílny modelářů, autodráha, modelová železnice, ale také terária se zvířaty.

V současnosti ve vile sídlí Nadace Tomáše Bati, jejímž úkolem je rozvíjet baťovský odkaz. Vydává množství tematických publikací, připravuje výstavy, organizuje

besedy, vzdělávací a kulturní akce, pravidelně pořádá komentované prohlídky vily. Výjimečnou událostí je každoročně 1. máj navazující v poněkud menším měřítku na velkolepou baťovskou tradici Svátků práce. Programu ve vile a v přilehlé zahradě se pravidelně účastní někteří z Baťových potomků.

V zahradě si také můžete prohlédnout venkovní expozice nebo zažít inspirativní okamžiky ve výstavních modulech.

Ani v Baťově rodinné vile nechyběla pracovna.

Železnice proměnila Zlín

Od Baťovy vily vyrazíme kolem benzinky a legendární hospody Pod Lipou, kde můžete posedět a osvěžit se na zahradce. Za čerpací stanicí si všimněte tenisových kurtů, které tady jsou už od baťovské éry. Bývaly součástí zaniklého rozlehlého sportovního areálu U Elektrárny, kde hrával úspěšný fotbalový klub SK Baťa a na oválu trénoval a sbíral první rekordy legendární běžec Emil Zátopek. Nebylo to však první zlínské sportoviště, k tomu se dostaneme ještě o kousek dál.

Nacházíme se na Výletní ulici, až sem kdysi sahala zahrada Baťovy vily. Kolem řeky dojdete k nákupnímu centru Čepkov a po čepkovském mostě přejdete na druhý břeh. Za mostem po pravé straně je někdejší vila přednosty stanice Rudolfa Asmuse, dnes sídlo Generální inspekce bezpečnostních sborů. Dál podél řeky se už nacházejí typické cihlové budovy někdejších Baťových závodů. Ve dvacátých letech v těchto místech byly lázně pro Baťovy zaměstnance, kteří v té době

většinou nedisponovali vlastní koupelnou. A také první zlínský fotbalový stadion. To vše později pohltila rozšiřující se továrna.

Tato část města prošla od konce 19. století docela dramatickou proměnou. Hlavním impulzem bylo vybudování železniční trati z Otrokovic do Vizovic, která vedla právě tudy. To ostatně dobře poznáme, překročíme-li železnici a budeme pokračovat doprava směrem k nádraží.

Víte, že...

... mezi vlakovým nádražím a řekou Dřevnicí se nacházel první zlínský stadion? V polovině dvacátých let zde firma Baťa vybudovala areál s hřištěm pro fotbal a házenou, atletickou a cyklistickou dráhu dlouhou 500 metrů, dva tenisové dvorce s tribunou pro 400 diváků, v níž byly umístěny šatny, klubovna nebo místnost pro box. Později se areál přestěhoval o něco dále za řeku. Do míst, kde dnes stojí prodejna Lidl.

Zmizelý kostelík svaté Barbory

Obrazů a map, které ukazují starý Zlín v minulých staletích, se dochovalo jen pár. Vzhled města v průběhu dějin tedy můžeme odvozovat jen v hrubých obrysech. Na kresbě ze druhé poloviny 18. století je vpravo dole zachycen dávno zmizelý kostelík svaté Barbory. Zhruba v místech, kde později vznikla vila přednosty zlínského nádraží. Je to jediné známé zobrazení zaniklého chrámu.

Původně středověký svatostánek obklopený hřbitovem se nacházel na okraji městečka Trávník, dříve také Grygov. Toto zlínské předměstí byste našli ještě v první polovině 20. století pod zámkem zhruba v místech dnešního autobusového nádraží.

Kostel svaté Barbory byl pravděpodobně postaven ve druhé polovině 15. století na popud majitele panství Viléma Tetoura z Tetova. Stejně jako pro mnoho jiných církevních staveb byl pro kostelík osudný nástup císaře Josefa II. na rakouský trůn. V roce 1783 byl na základě josefínských dekretů zrušen a upraven na sýpku.

Skladovat obilí na vlhkém místě u řeky ale nebyl dobrý nápad. Proto byla postavena nová sýpka na vhodnějším místě. Někdy v prvních desetiletích 19. století byl nevyužívaný a zchátralý kostel zbourán.

Na kostel s hřbitovem se pozapomnělo, a proto vyvolalo pozdvižení, když se při stavebních pracích v pozdějších desetiletích nacházely pozůstatky lidských koster. Nejprve na konci 19. století, když se stavěla železnice do Vizovic, a pak ve třicátých letech při výstavbě továrních budov firmy Baťa mezi Dřevnicí a tratí.

Zlínské nádraží nedlouho po otevření kolem roku 1900.

Víte, že...

... poblíž dnešní železniční stanice Zlín-střed se nacházel kostel svaté Barbory? Měl asi 20 metrů na délku a 10 metrů na šířku. Výška včetně střechy mohla dosahovat až 15 metrů.

Nádraží dnes příliš nevábí

V roce 1899 se otevřela vlaková trať protínající Zlín, která se v Otrokovicích napojovala na někdejší Severní dráhu císaře Ferdinanda, první parostrojní železnici na našem území. Pro Zlín to byla obrovská událost, protože železnice do té doby

vcelku odloučené městečko otevírala světu. Využil toho také Tomáš Baťa, který nedaleko nádraží začal stavět svůj nový tovární areál.

Co se ovšem od roku 1899 příliš nezměnilo, je zlínské železniční nádraží. Tehdy postavená budova stojí dodnes, kolejiště je nepevněné, jen s provizorním betonovým nástupištěm. Celý prostor areálu železničního a autobusového nádraží je místními vnímán jako jeden z nejožehavějších problémů města. Obojí je v neutěšeném stavu, navíc vyhledávané bezdomovci a opilci.

Pro přijíždějící vlakem nebo dálkovým autobusem to je dost nelichotivá vizitka krajského města. Což ostatně můžete posoudit sami při průchodu touto lokalitou. Přesto je třeba říci, že hlavní část nádražní budovy patří k nejstarším stavbám ve Zlíně a připomíná důležitý mezník ve vývoji města. Přesto bude v nejbližších letech pravděpodobně zbourána kvůli výstavbě nového dopravního terminálu.

V místech před zlínským nádražím se po několik staletí nacházelo druhé historické zlínské náměstíčko Trávník. Zdobila ho socha svatého Jana Nepomuckého, dnes umístěná v Divadelní ulici. Později se zde nacházela legendární hospoda Monako s velkou letní zahrádkou a tanečním parketem. Když se Baťovi zaměstnanci vyhrnuli po směně z továrny, bývala to jejich oblíbená zastávka. Továrník to ovšem nesl vcelku nelibě – pití považoval za metlu obyvatelstva a jako starosta města proti alkoholu bojoval.

Nádražní ulice při povodni v roce 1926. Vpravo proslulá restaurace Monako. Ulice byla zbourána kvůli stavbě autobusového nádraží.

Víte, že...

... na místě autobusového nádraží stávalo druhé zlínské náměstí nazývané Trávník? Ráz předměstí pod zámeckým návrším byl nejprve narušen budováním tratě, pak rozšiřováním Baťových závodů, s nimi sousedícího koupaliště a nakonec zdejší domky zcela zmizely při výstavbě autobusového nádraží v osmdesátých letech 20.století.

Kde se zrodil Baťův obuvnickýázrak

Bývalé Baťovy závody se dnes nacházejí prakticky v centru města, během dynamického růstu ve 20. století je obklopila zástavba. Původně ovšem začala továrna růst až za městským osídlením, v prostoru mezi železničním nádražím a silnicí na Malenovice.

Když se Tomáš Baťa vrátil z cesty do Spojených států, inspiroval se ve svém podniku americkým stylem práce. To výrazně ovlivnilo i podobu továrny a později celého města. Podle amerických plánů upravených architektem Dominikem Feyem začal budovat vícepodlažní zděné výrobní budovy. První stála od roku 1906 přímo naproti nádraží. Postupně jich vznikla směrem k malenovické silnici celá řada za sebou. U nádraží byl také původní hlavní vstup a vjezd do továrny.

Od novějších budov stavěných ve dvacátých a třicátých letech se ty starší lišily tím, že neměly typickou konstrukci s charakteristickými bílými nosnými železobetonovými sloupy. Měly cihlové nosné zdi a klenutá okna. Původní budovy z doby před první světovou válkou a těsně po ní však byly částečně zbourány při postupné modernizaci závodů, ale především vážně poničeny a strženy po spojeckém náletu na Zlín v listopadu 1944. Ten drasticky zasáhl především východní obuvnickou část továrny, nádraží a blízkou elektrárnu. Na řadu měsíců paralyzoval výrobu obuvi ve Zlíně.

Jediná stavba, která v této části továrny nálet přestála, je takzvaná třináctka, tedy budova číslo 13. Do sedmdesátých let 20. století dokonce měla původní okna zakončená nahoře klenutým obloukem. Oprava fasády ovšem původní vzhled zakryla. Pokud však posedíte s kávou a zákuskem v okouzující kavárně nazvané Továrna nebo si zajdete na opačné straně budovy na pivo a něco na zub do plzeňské pivnice, můžete původní oblouky oken dodnes obdivovat – zevnitř totiž zůstaly zachovány.

Nejstarší tovární budovy z počátku 20. století byly zničeny spojeneckým náletem v listopadu 1944.

Víte, že...

... budovy v bývalých Baťových závodech jsou označeny čísla podle amerického vzoru, podobně jako ulice v New Yorku? Například číslice 21 znamená, že jde o druhou budovu ve směru z východu na západ a první ve směru od jihu na sever. Číslování urychlovalo orientaci v areálu. Také ulice mezi továrními budovami tvoří pravidelnou mřížku s pravouhlými nárožími podobně jako na Manhattanu.

